

Міністерство освіти і науки України
Професійно-педагогічний коледж
Глухівського національного педагогічного університету
імені Олександра Довженка

Методичні рекомендації
ДО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ
характеристики
на особистість та колективів
для студентів I-IV курсів
ППК Глухівського НПУ ім. О.Довженка

Укладач: Богуца Юлія Михайлівна,
викладач психології ППК
Глухівського НПУ ім. О. Довженка

ЗМІСТ

1. Вступ. Психологічна складова практики студентів
2. Практика студентів 1-2 курсу
3. Практика студентів 3-4 курсу
4. Рекомендована література
5. Додатки

Психологічна складова психолого-педагогічної практики

Створення умов, які забезпечують навчання та розвиток молодого покоління, реалізацію його потенціалу, є одним із пріоритетних завдань сучасного суспільства та навчальних закладів зокрема. Долучатись до процесу виховання може будь-яка особа, однак, якщо вона прагне робити це кваліфіковано, необхідно оволодіти відповідними психологічними знаннями, уміннями та навичками. Наявність інформації щодо особливостей пізнавальних процесів людини та її індивідуально-типологічних особливостей забезпечить нормальний та повноцінний розвиток зростаючої особистості. Поінформованість студентів щодо специфіки процесу спілкування, а також індивідуальної та групової взаємодії, допоможе їм встановлювати конструктивні взаємини з оточуючими у різних життєвих ситуаціях та впливати на перебіг конфліктів у професійній сфері. Звертаючи увагу на загальні та спеціальні здібності людини, вивчаючи особливості засвоєння і відтворення нею різноманітної інформації, студент зможе кваліфіковано оцінити якість теоретичних знань та виробити показник практичного застосування набутих умінь. Аналіз психологічної відповідності особи до умов навчальної діяльності та розробка на цій основі рекомендацій сприятиме оптимізації виховання молодого покоління на засадах рівності, взаємоповаги та взаєморозуміння.

ПРАКТИКА СТУДЕНТІВ 1-2 КУРСУ

Завданням для студентів перших та других курсів, що проходять психолого-педагогічну практику у середніх загальноосвітніх школах, є ***Психолого-педагогічна характеристика на учня***. Завдання базується на знаннях студентів, отриманих у процесі вивчення курсів «Психологія», «Загальна психологія».

Вимоги до виконання психолого-педагогічної характеристики на учня

Психолого-педагогічна характеристика учня – це індивідуальне психолого-педагогічне завдання, котре має продемонструвати рівень психологічних знань студента, розуміння ним особливостей індивідуального розвитку школяра, особистісних характеристик, особливостей пізнавальної, емоційної та вольової діяльності.

Робота має бути виконана *самостійно*. Зміст роботи повинен відповідати заданій проблематиці.

Текст повинен відображати суть питання, висвітлювати усі його можливі аспекти, тобто повинен містити загальні відомості про учня, дані про його психологічні особливості та сферу соціальної взаємодії (ставлення до себе та до ровесників, взаємодія з оточуючими, статус в класі (групі), особливості навчальної діяльності тощо), а також висновки та рекомендації щодо подальшої роботи з учнем. Ці дані обов'язково мають бути проілюстровані конкретними *прикладми*, отриманими в результаті спостереження за учнем та бесіди з ним та/або класним керівником.

Структура роботи повинна бути чіткою та логічною. Робота має містити необхідні додатки.

Психолого-педагогічна характеристика на учня має містити:

1. Титульний лист, в якому обов'язково вказано прізвище, ім'я, по батькові студента, який проходить практику, назва навчального закладу, спеціальність та група, в якому він

навчається, місце та час проходження практики, дані про учня, на якого складена характеристика (ПІБ, школа, клас), ПІБ викладача, який перевіряє роботу (Додаток 1).

2. Змістовну частину психолого-педагогічної характеристики, яка охоплює психологічні особливості пізнавальної та навчальної діяльності учня, його особистісні характеристики, спосіб міжособової взаємодії, ставлення до однолітків та старших, особливості професійної орієнтації (для учнів старших класів) тощо. Практичні рекомендації до написання цієї характеристики подані нижче. Обсяг змістовної частини – 2-3 сторінки.

3. Висновки та рекомендації. Висновки можуть містити узагальнений психологічний портрет учня, характеристику його подальшої навчальної та життєвої перспективи, загальне враження студента про хід виконання завдання, зокрема труднощі з якими він зіткнувся. На основі складеної психолого-педагогічної характеристики студент може розробити рекомендації для педагогів, батьків з метою оптимізації навчальної діяльності та подальшого психологічного розвитку учня.

Обсяг роботи – від трьох до п'яти сторінок друкованого тексту (формат А-4, кегль 14, інтервал 1,5).

Робота повинна бути виконана згідно вимог українського правопису (граматично та пунктуаційно вірно). Оформлення роботи має відповідати усім вимогам щодо оформлення студентських наукових робіт.

Етапи написання психолого-педагогічної характеристики на учня:

1. Обрати учня для дослідження
2. Проводити спостереження, використовуючи запропоновані схеми (на уроках та виховних заходах, під час перерв)
3. На основі анкети-опитувальника провести бесіду з учнем (обов'язково), та з класним керівником і/або шкільним психологом (за потребою).

4. На основі даних, отриманих в результаті бесіди та спостереження, написати психолого-педагогічну характеристику на учня. У тексті характеристики обов'язково навести приклади, котрі ілюструють певні характеристики особистості учня чи особливості його взаємодії з іншими.

5. Висновки та рекомендації щодо особливостей подальшої роботи з учнем та перспектив його розвитку.

Кожен з етапів реалізації психологічного завдання детальніше описаний в наступних розділах.

I. Вибір учня для складання психолого-педагогічної характеристики

Для дослідження студенту слід обрати одного учня з класу. При цьому необхідно врахувати:

1) Чи учень погоджується взяти участь у вашому дослідженні? Згідно з етикою психологічного дослідження, участь у ньому має бути добровільною.

2) Чи будете ви мати можливість спостерігати за цим учнем щонайменше на трьох уроках та перервах? Більшість психологічних характеристик, особливостей поведінки людини важко виявити за 1-2 уроки. Тому вибирайте учня з того класу, в якому у вас за графіком проходження практики найбільше занять.

3) Чи буде у вас можливість обговорити з класним керівником успішність учня в різних навчальних дисциплінах, особливості його поведінки тощо?

II. Дослідження психологічних особливостей учня

Для дослідження психологічних особливостей учня ви можете використати спостереження та бесіду.

Психологічне спостереження – це метод дослідження, в основі якого навмисне систематичне плановане та довготривале споглядання поведінки людини зазвичай у природних умовах її функціонування. Пам'ятайте, що: спостереження є достатньо суб'єктивним методом

дослідження, тому намагайтесь не порівнювати поведінку учня з власним досвідом.

Спостереження буде більш об'єктивним, якщо учень не знатиме, в які моменти ви за ним спостерігаєте.

□ Для отримання більш повної та різнобічної інформації про учня спостерігайте за його поведінкою декілька разів та в різних ситуаціях (на уроці, на перерві, на чергуваннях, по закінченню уроків).

□ Не всі психологічні якості учня можуть бути помітними під час спостереження, тому варто використовувати додаткові методи, до прикладу бесіду, аналіз успішності учня тощо.

Можете попросити студента-колегу також поспостерігати за обраним учнем – це дасть вам можливість співставити результати отриманих спостережень.

Спостереження має бути заздалегідь запланованим, а його результати зафіксованими. Для виконання цих двох умов якісного спостереження вам слід скористатися запропонованими схемами (табл. 1, табл. 2).

Таблиця 1 презентує орієнтовну схему спостереження за учнем за такими параметрами: ставлення до себе, взаємодія з оточуючими, становище (статус) в класі (групі), ставлення до ровесників, ставлення до старших (зокрема, вчителів), особливості навчальної діяльності.

Таблиця 1. Орієнтовна схема спостереження за учнем

*Інструкція до заповнення таблиці: Схема містить полярні характеристики кожної із зазначених частин психологічного портрету учня. На основі ваших спостережень оцініть за п'ятибальною шкалою ступінь вираження в учня кожної характеристики. Кожна характеристика може бути більш або менш яскраво вираженою, ближче або даліше від зазначених полюсів:
5,4 – позитивний полюс виразу характеристики*

3 – не визначений, проміжний, наявні і позитивні і негативні аспекти

2,1 – негативний полюс виразу характеристики

Параметри спостереження	Міра вияву якості					
	5	4	3	2	1	
Особистісні характеристики	Впевнений у власних силах					Ставиться до себе байдуже; не впевнений у правильності власних дій
	Знає власні переваги, вміє їх використовувати, не соромиться, коли його хвалять					Не знає власних переваг та не вміє їх використовувати, соромиться коли його хвалять у присутності інших
Особливості емоційно-вольової сфери	Схильний до вияву емоцій					Практично не виявляє власних емоцій
	Врівноважений, спокійний. Здатний керувати своїми діями практично в усіх ситуаціях.					Неврівноважений. Схильний до імпульсивних дій.
Особливості діяльності та поведінки	Організований, намагається спланувати власну діяльність					Хаотичний, дезорганізований, не доводить розпочату справу до кінця. Переключається з однієї справи на іншу.

	Наполегливий у вирішенні складних навчальних завдань					Не виявляє наполегливості у виконанні завдань, при найменших труднощах припиняє роботу.
Спілкування та взаємодія з оточуючими	Самостійний, здатний до незалежного прийняття рішень					Потребує підтримки у прийнятті рішення та діях
	В конфліктних ситуаціях намагається діяти спокійно, розважливо; схильний до співпраці					В конфліктних ситуаціях намагається в будь-який спосіб довести власну думку, не схильний до співпраці.
Ставлення до ровесників	Прагне до домінування, виявляє власні переваги щодо інших, схильний «тиснути» на інших					Схильний підпорядкуватися лідеру, не виявляє лідерських якостей
	Товариський, толерантний					Схильний до виявів агресії
Ставлення до старших (наприклад, вчителів)	Виявляє повагу. Дослухається до думки старших.					Виявляє неповагу до старших.
	Дослухається до критики					Бурхливо реагує на критику, виявляє негативізм

Становище (статус) в класі (групі)	Популярний, має багато друзів, контактує практично з усіма однокласниками						Дещо ізольований; уникає контактів в класі
	Є авторитетом для однокласників. До його думки дослухаються.						Не користується авторитетом в класі
Зовнішній вигляд	Охайний, чистий, доглянутий						Неохайний, одяг не завжди чистий, не слідкує за собою

Увага! Заповнена схема-спостереження за особистістю має бути прикріпленою до психолого-педагогічної характеристики (додаток 2).

У таблиці 2 запропоновано схему спостереження та оцінки пізнавальної діяльності учня, зокрема пам'яті, мислення та уваги. Більшість із зазначених параметрів ви зможете оцінити, спостерігаючи за навчальною діяльністю учня: характером відповідей на запитання, якістю виконання домашніх завдань, способом та швидкістю засвоєння нового матеріалу, наявністю чи відсутністю творчого підходу до виконання завдань тощо.

Слід пам'ятати, що характеристики пізнавальної сфери людини залежить від віку, тому у школярів молодших класів ви не зможете спостерігати деякі із запропонованих властивостей пам'яті, мислення та уваги, а деякі з них будуть розвинені на низькому рівні, що є нормою для цього

вікового періоду. Врахуйте ці особливості при поясненні отриманих результатів.

Таблиця 2. Схеми аналізу пізнавальної сфери особистості

Інструкція до заповнення таблиці: схема містить полярні якості, які відображують рівень розвитку особливостей пізнавальної сфери учня. На основі ваших спостережень оцініть за п'ятибальною шкалою ступінь вираження в учня кожної характеристики. Кожна характеристика може бути більш або менш яскраво вираженою, ближче або даліше від зазначених полюсів:

5,4 – високий рівень розвитку властивості

3 – середній рівень розвитку властивості

2,1 – низький рівень розвитку властивості

Особливості пам'яті	Здатний зберігати великий об'єм інформації	Обсяг 54321	Нездатний зберігати великий об'єм інформації
	Мала кількість повторів, необхідних для запам'ятовування	Швидкість 54321	Велика кількість повторів, необхідних для запам'ятовування
	Мала кількість помилок при відтворенні	Точність 54321	Велика кількість помилок при відтворенні
	Спроможний в продовж тривалого часу зберігати сприйнятий матеріал	Тривалість 54321	Зберігає сприйнятий матеріал протягом нетривалого часу
Особливості мислення	Вміє побачити і поставити нову проблему	Самостійність 54321	Працює лише з поставленими вчителем проблемами

Особливості мислення	Вміє змінювати початковий план розв'язання задачі	Гнучкість 54321	Розв'язує задачі за шаблоном, в процесі розв'язання не може переключитись на інший спосіб роботи
	Невелика кількість часу, необхідна для розв'язання задачі	Швидкість 54321	Велика кількість часу необхідна для розв'язання задачі
	Здатний створювати нові алгоритми, необхідні для розв'язання задачі	Творчість 54321	Нездатний створювати нові алгоритми, необхідні для розв'язання задачі, працює лише за зразком
	Здатний проникати в суть явищ	Глибина 54321	Бачить лише ситуативні зв'язки, нездатний проникати в суть явищ
	Здатний об'єктивно оцінювати себе, події, інших	Критичність 54321	Нездатний об'єктивно оцінювати себе, події, інших
Особливості уваги	Здатний зосередитись на діяльності і предметі	Концентрація 54321	Нездатний зосередитись на діяльності і предметі
	Здатний одночасно приділяти увагу декільком об'єктам	Розподіл 54321	Здатний приділяти увагу лише одному об'єкту

	Висока тривалість зосередження на діяльності і предметі	Стійкість 54321	Низька тривалість зосередження на діяльності і предметі
--	---	--------------------	---

Увага! Заповнена схема аналізу пізнавальної сфери учня має бути прикріпленою до психолого-педагогічної характеристики (додаток 3)

Наступним методом, яким слід скористатися при написанні психолого-педагогічної характеристики на особистість, є бесіда. Бесіда – це метод опитування, в основі якого спілкування з досліджуваним на задану тему в невимушеній комфортній обстановці.

У ході бесіди ви можете з'ясувати особливості сімейного виховання учня, особливості навчальних та позашкільних інтересів, взаємовідносини з ровесниками, спосіб залучення учня до громадської діяльності, плани та мрії на майбутнє, особливості професійного самовизначення (для учнів старших класів) тощо. Вказаний перелік запитань не є строго обмеженим, тому не бійтеся додавати нові запитання або не використовувати ті, відповідь на які ви отримали в ході спостереження.

Перелік запитань для бесіди з учнем на допомогу студенту

1. Розкажи про себе: як тебе звати, скільки маєш років, в якому класі навчаєшся?
2. Розкажи про свою сім'ю: зі скількох членів вона складається? Чи проживають разом з Вами дідусь чи бабуся? Як ти оцінюєш взаємовідносини в родині?
3. Чи маєш ти братів/сестер? Які в тебе стосунки з ними?
4. Які обов'язки в сім'ї маєш ти особисто? Чи охоче їх виконуєш? Хто тобі в цьому допомагає?

5. Як батьки ставляться до твого навчання? Чи допомагають тобі виконувати уроки? Чи контролюють, як ти виконав уроки?
6. Чи подобається тобі вчитись? Які предмети ти відвідуєш більш охоче? Що тобі вдається найкраще? Як ти оцінюєш свою навчальну успішність зараз? Чи змінювалась вона протягом навчання? Хто або що впливає на твою успішність з предмету?
7. Чи ти самостійно виконуєш домашні завдання? Ти спершу виконуєш домашні завдання, а потім займаєшся своїми справами, чи навпаки? Скільки часу ти витрачаєш на виконання домашніх завдань? Чи доводилось тобі переписувати сторінки через неакуратність або помилки?
8. Чим ти цікавишся? Чи маєш хобі? Чи відвідуєш позашкільні гуртки, спортивні секції?
9. Чи береш участь у громадському житті класу, школи? Чи радо виступаєш на шкільних вечорах? Чи береш участь в органах шкільного самоврядування?
10. Чи маєш друзів? Скількох? Які особисті якості ти цінуєш в друзях? Чого б ти ніколи не вибачив другу? Як ви з друзями проводите вільний час?
11. Які в тебе стосунки з однокласниками? Ваш клас дружній? Чи часто бувають конфлікти? Як ви їх вирішуєте?
12. Хто з вчителів тобі подобається і чому? Як ти реагуєш, коли вчитель критикує твою роботу?
13. Ким би ти хотів стати в майбутньому? Чого хочеш досягти? Яка твоя мрія?
14. Які риси характеру тобі притаманні?

Проаналізувавши результати здійсненого спостереження за психологічними особливостями учня, а також проведеної бесіди, слід написати психолого-

педагогічну характеристику на особистість, використовуючи заданий алгоритм.

Алгоритм написання психолого-педагогічної характеристики на особистість

I. Загальні відомості

1. Загальні відомості про учня: ПІБ, вік, клас, навчальна успішність (на основі анкети).

2. Сімейні умови: склад сім'ї, обов'язки учня у сім'ї, атмосфера у родині (на основі анкети).

II. Особистісна сфера

3. Особистісні характеристики: впевненість у власних силах; знання власних переваг та їх використання.

4. Особливості емоційно-вольової сфери учня: схильність до вияву емоцій та контролю власних дій.

5. Особливості діяльності та поведінки учня: активність, організованість, наполегливість у вирішенні складних завдань.

6. Пізнавальна діяльність учня: особливості пам'яті, мислення, уваги, уяви та мовлення.

7. Хобі та позашкільна діяльність учня: відвідування гуртків, секцій; участь у громадському житті класу та школи.

8. Уявлення про майбутню професію, можливі досягнення, мрії учня.

III. Соціальна сфера учня

9. Спілкування та взаємодія з оточуючими: прагнення спілкування, ініціативність в процесі спілкування; поведінка в конфлікті.

10. Ставлення учня до оточуючих (ровесників та старших людей): прагнення до домінування, товариськість, толерантність, вияв поваги.

11. Статус учня в класі (групі): популярність, кількість друзів серед однокласників, ставлення до нього однокласників, авторитетність серед однокласників.

IV. Особливості навчальної діяльності

12. Ставлення до навчальної діяльності: вчасність, ретельність та самостійність виконання домашніх завдань, зацікавленість певними предметами та інше.

V. Висновки та рекомендації

13. Загальні висновки та рекомендації щодо стимулювання навчальної діяльності (учню особисто, вчителям-предметникам, класному керівнику, батькам).

Оцінювання психолого-педагогічної характеристики на особистість

Увага! Для оцінювання психолого-педагогічної характеристики особистості студент запов'язаний подати роботу на перевірку консультанту з психології щонайменше за тиждень до дати захисту практики.

Критерії оцінювання:

1. Самостійність виконання роботи;
2. Висвітлення усіх аспектів характеристики (загальні відомості про учня, психологічні особливості особистості учня, соціальна сфера, висновки та рекомендації);
3. Наявність в тексті характеристики прикладів, котрі ілюструють рівень вияву певної якості;
4. Структура роботи (логічність та послідовність, відповідність запропонованому алгоритму, наявність додатків);
5. Обсяг та оформлення роботи.

Максимально можлива оцінка – **5 балів**

Таблиця 3. Розподіл балів при оцінюванні психолого-педагогічної характеристики на особистість

Бали	Характеристика
5 балів	Робота виконана самостійно. Усі аспекти характеристики висвітлені. Текст містить 5-6 прикладів, що ілюструють рівень вияву певної якості чи характеристики особистості учня. Структура роботи чітка та логічна, містить необхідні додатки. Робота виконана та оформлена згідно усіх вимог.
4 бали	Робота виконана самостійно, висвітлює практично усі аспекти характеристики. Текст містить 3-4 приклади, що ілюструють рівень вияву певної якості чи характеристики особистості учня. Структура роботи чітка та логічна, містить необхідні додатки. Робота виконана та оформлена згідно усіх вимог.
3 бали	Робота виконана самостійно, проте висвітлені не усі аспекти характеристики. Текст містить 1-2 приклади, що ілюструють рівень вияву певної якості чи характеристики особистості учня. Структура роботи чітка та логічна, проте обсяг дещо зменшений (відсутні деякі необхідні додатки). Можливі граматичні та пунктуаційні помилки.
2 бали	Робота виконана самостійно, проте висвітлює задану проблематику лише частково. Відсутні приклади, що ілюструють особливості вияву певних характеристик особистості учня. Робота потребує корекції логічної структури. Обсяг роботи зменшений, відсутні усі необхідні додатки. Виконання та оформлення роботи не відповідає вимогам.
1 бал	Робота є плагіатом.

Психолого-педагогічна практика студентів 3-4 курсів

Завдання для студентів 3-4 курсів, що проходять психолого-педагогічну практику у середніх загальноосвітніх школах або навчальних закладах I-II рівнів акредитації, є психолого-педагогічна характеристика на колектив (клас, студентська група). Завдання базується на знаннях студентів, отриманих у процесі вивчення курсів «Психологія», «Загальна психологія», «Вікова та педагогічна психологія».

Вимоги до виконання психолого-педагогічної характеристики на колектив

Психолого-педагогічна характеристика на колектив – це індивідуальне психолого-педагогічне завдання, котре має продемонструвати рівень психологічних знань студента: розуміння ним особливостей розвитку та функціонування групи як спільноти людей, її психологічних характеристик, структури та здатності до взаємодії, а також впливу групи на виконання учнями (студентами) їхньої навчальної та пізнавальної діяльності.

Робота має бути виконана самостійно. Зміст роботи повинен відповідати заданій проблематиці.

Текст повинен відображати суть питання, висвітлювати усі його можливі аспекти, тобто повинен містити загальні відомості про групу, дані про її психологічні характеристики (інтегративність, згуртованість, референтність, лідерство та інше), а також висновки та рекомендації щодо подальшої роботи з групою. Ці дані обов'язково мають бути проілюстровані конкретними прикладами, отриманими в результаті спостереження за групою та бесіди з класним керівником, лідером/лідерами класу або вчителями, котрі викладають у цьому класі.

Структура роботи повинна бути чіткою та логічною. Робота має містити необхідні додатки.

Психолого-педагогічна характеристика на колектив має містити:

1. Титульний лист, у якому обов'язково вказано прізвище, ім'я, по батькові студента, який проходить практику, навчальний заклад та групу, в якій навчається, місце та час проходження практики, дані про клас, на який складена характеристика (школа, клас) чи студентську групу (навчальний заклад, напрям підготовки), ПІБ консультанта з психології, який перевіряє роботу.
2. Змістовну частину психолого-педагогічної характеристики, яка охоплює психологічні особливості класу як малої соціальної групи, спосіб між особою взаємодії, психологічні характеристики групи. Обсяг змістовної частини 2-3 сторінки.
3. Висновки та рекомендації. Висновки можуть містити узагальнений психологічний портрет класу (студентської групи), характеристику його (її) подальшої навчальної та життєвої перспективи, загальне враження студента про хід виконання завдання, зокрема труднощі з якими він зіткнувся. На основі складеної психолого-педагогічної характеристики студент може розробити рекомендації для педагогів, батьків, членів колективу з метою оптимізації навчальної діяльності та подальшого психологічного розвитку учнівського та студентського колективу.
Обсяг роботи від 3 до 5 сторінок друкованого тексту. (формат А-4, кегль 14, інтервал 1,5).